

ทองพันชั่ง

1. ชื่อสมุนไพร ทองพันชั่ง (THONG PHAN CHANG)
2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Rhinacanthus nasutus* (L.) Kurz ชื่อวงศ์ Acanthaceae
3. ชื่ออื่น รากทองคั้นชั่ง รากหญ้ามันไก่ (ภาคกลาง), Snake Jasmine
4. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้ล้มลุกหลายปีถึงไม้พุ่มเล็ก สูงได้ถึง 1.5 เมตร ลำต้นมักเป็นเหลี่ยม ยอดและกิ่งอ่อนมีขน

ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปรีแกมรูปไข่กว้าง 1.5-5 เซนติเมตร ยาว 3-12 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนสอบถึงรูปลิ้น ขอบเรียบหรือเป็นคลื่น แผ่นใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีจางกว่า ก้านใบยาว 0.5-1 เซนติเมตร

ดอก มีช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ยอดและตามง่ามใบใกล้ปลายกิ่ง ใบประดับรูปใบหอก ก้านดอกสั้นมาก โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยก 5 แฉก รูปใบหอก ด้านนอกมีขนต่อม กลีบดอกสีขาว โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดปลายแยก คล้ายรูปปากเปิด กลีบปากบนรูปขอบขนาน เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น รั้งไขเหนียวกลีบ รูปรี มี 2 ช่อง แต่ละช่องมีอวูล 2 เม็ด ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 หยัก

ผล แบบผลแห้งแตก รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 3 มิลลิเมตร ยาว 1.5-2 เซนติเมตร

เมล็ด ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มิลลิเมตร

5. ส่วนที่ใช้ทำยา

รากทองพันชั่งมีลักษณะไม่แน่นอน รากขนาดเล็ก ผิวเรียบ ขนาดใหญ่มีผิวขรุขระ เปลือกรากสีน้ำตาล บางส่วนล่อนออก กลิ่นเฉพาะ รสจืด ขมเล็กน้อย

6. สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา

ตำราสรรพคุณยาไทยว่ารากทองพันชั่งมีรสเมาเบื่อแก้พิษไข้ โรคผิวหนัง ผื่นคัน รากแช่แอลกอฮอล์หรือเหล้า 1 สัปดาห์ แก้กกลากเกลื้อน ผื่นคัน

7. รายงานการวิจัยปัจจุบัน

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่ารากทองพันชั่งมีฤทธิ์ต้านเชื้อรา ด้านเซลล์มะเร็ง ด้านการเกาะกลุ่มของเกล็ดเลือดฆ่าลูกน้ำยุงที่เป็นพาหะของโรค (larvicidal activity)

8. สารสำคัญ

องค์ประกอบทางเคมีรากทองพันชั่งมีสารกลุ่มแนฟโทควิโนน (naphthoquinones) เช่น ไรนาแคนทินเอ (rhinacanthin A) ไรนาแคนทินบี (rhinacanthin B) ไรนาแคนทินซี (rhinacanthin C) สาร 1,4-แนฟโทควิโนนเอสเทอร์ (1,4-naphthoquinone ester) คือ ไรนาแคนทินคิว (rhinacanthin Q) นอกจากนี้พบลูพิโอล (lupeol) บีตา-ซิโทสเตอรอล (b-sitosterol) สติกมาสเตอร์อล (stigmasterol) รวมทั้งกลูโคไซด์ (glucosides) ของบีตา-ซิโทสเตอรอลและสติกมาสเตอร์อล

9. แหล่งกำเนิด และกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ในเขตร้อนและกึ่งร้อน ในประเทศไทยปลูกได้ทั่วทุกภาค ในต่างประเทศพบที่อินเดีย ศรีลังกา จีน ภูมิภาคอินโดจีน และมาเลเซีย

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ พื้นที่ดอนน้ำไม่ท่วมขัง มีน้ำรดตลอดปี ตามสวนป่า พื้นที่เชิงเขา
- ภาค ทั่วทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด ปราจีนบุรี ลพบุรี สระบุรี นครนายก ราชบุรี นครปฐม

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา พันธุ์พื้นบ้านทั่วไป
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร ไม่ใช่ทำเป็นอาหาร

12. การขยายพันธุ์

ทองพันชั่งนิยมขยายพันธุ์ด้วยการปักชำ โดยการตัดกิ่งทองพันชั่งที่ไม่อ่อนไม่แก่เกินไป ยาวประมาณ 8 – 10 นิ้ว จุ่มน้ำยาเร่งรากแล้วปักในถุงเพาะชำที่มีส่วนผสมดินกับขี้เถ้าแกลบ ฤดูแล้ง 2 – 3 กิ่งและรดน้ำให้ชุ่มประมาณ 3 – 4 สัปดาห์ ทองพันชั่งจะเริ่มแตกยอดใหม่และแตกรากใหม่ออกมา โดยประมาณ 3 – 6 เดือน นำลงปลูกในแปลงปลูกต่อไป

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- ฤดูกาลเพาะปลูก ทองพันชั่งปลูกได้ทุกฤดูกาล แต่ต้องมีน้ำรดเพียงพอ ถ้าปลูกฤดูฝนจะเจริญเติบโตได้ดี
- การเตรียมดิน ควรปลูกยกเป็นแปลง หรือยกร่องปลูก ควรจะไถตะ 1 ครั้ง ไถแปร 1 ครั้ง ไถพรวน 1 ครั้ง แล้วยกร่องประมาณ 1 เมตร ระหว่างร่อง 50 เซนติเมตร เป็นทางระบายน้ำ หรือทางเดิน แปลงยาวตลอดพื้นที่ พร้อมกับ การหว่านปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักตลอดทั้งแปลง

- **วิธีการปลูก** เมื่อต้นทองพันชั่งอายุได้ 4 – 6 เดือน รากจะแข็งแรงลำต้นแตกกิ่งก้านพร้อมที่จะปลูก ให้ปลูกบนแปลงที่เตรียมไว้ โดยปลูกห่างกันระหว่างต้น 50 เซนติเมตร ระหว่างแถว 50 เซนติเมตร ถอนดินให้แน่นรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- **การให้ปุ๋ย** มีการใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยหมักรองหลุมแล้ว ใส่ปุ๋ยอีกครั้ง หลังจากปลูก 3 เดือน จะเป็นปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ก็ได้ (สูตร 15-15-15) พร้อมกับการพรวนดิน

- การให้น้ำ ทองพันชั่งควรให้น้ำชุ่มชื้นอยู่เสมอ แต่ไม่ชอบน้ำขังจะเน่าตาย
- การกำจัดวัชพืช ควรจะทำทุก ๆ 3 เดือน พร้อมกับการใส่ปุ๋ยและพรวนดิน
- การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู ทองพันชั่งจะพบโรคเพลี้ยแป้ง และโรคใบจุด ระยะแรกใช้สารเคมีก็ใช้สาร

จำพวกสะเดา หรือสารชีวภาพฉีดพ่น

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว ทองพันชั่งเก็บเกี่ยวได้ทุกฤดู เมื่อทองพันชั่งอายุเริ่มออกดอกประมาณ 12 -14 เดือน
- วิธีการเก็บเกี่ยว โดยการถอนทั้งต้น จะมีรากติดมาด้วย ล้างดินออกจากราก แล้วส่งแปรรูปต่อไป
- การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว เมื่อได้ต้นทองพันชั่งมาแล้ว ก็สับเป็นท่อน ๆ ประมาณ 2 – 3 นิ้ว แล้วล้างน้ำให้สะอาดนำไปตากแดด 4 – 5 วัน จนแห้ง และนำไปอบอีกครั้งจนแห้งสนิท
- การบรรจุและการเก็บรักษา เมื่อได้ทองพันชั่งแห้งแล้วใส่ถุงมัดปากให้แน่น ทำการส่งจำหน่ายต่อไป เก็บไว้ในอุณหภูมิห้องปกติ

16. การจำหน่าย

รากทองพันชั่งแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 60-120 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข